

พุทธวิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของบุคลากรทางการศึกษา
เพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

Buddhist methods of human resource development of
educational personnel For sustainable national development

พระมหาสกุโล โกสโล (คมบาง)*

Phramaha Sakul Kosalo (Kombang)

อานนท์ เมธีวรฉัตร**

Anond Metheevarachatra

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์, ประเทศไทย

Doctor of Philosophy Program in Fundamentals of Religion,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Sawan Campus, Thailand

E-mail: sakul2558@hotmail.com, anond7949@gmail.com

Received : March 13, 2021

Revised : March 18, 2021

Accepted : March 21, 2021

บทคัดย่อ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของบุคลากรทางการศึกษามีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน เป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในหลาย ๆ ด้าน เพื่อตั้งรับกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยต้องการพัฒนาด้านการศึกษาอย่างต่อเนื่องและต้องมีความยั่งยืนมีความเข้มแข็ง เพื่อพัฒนาทั้งระดับภูมิภาคและนานาชาติ มนุษย์จึงไม่ควรที่จะหยุดการพัฒนาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจะทำให้มนุษย์มีสติและสามารถพัฒนาตนเองและองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : การพัฒนา; พุทธวิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์; การพัฒนาอย่างยั่งยืน

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

** ผศ.ดร.อานนท์ เมธีวรฉัตร Asst.Pro.Dr.Anond Metheevarachatra. อาจารย์ที่ปรึกษา. Advisor.

Abstract

The human resource development of educational personnel is of great importance to the national development. It is the development of human resources in many areas. To defend future changes At present, Thailand needs to develop education continuously and must have a strong sustainability. To develop both regional and international Therefore, human beings should not stop the development and development of human resources based on Buddhist principles to make them more conscious and able to develop themselves and their organizations effectively.

Keywords: Development; Buddhist methods of human resource development; sustainable development

บทนำ

ในโลกยุคปัจจุบันนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากมาย ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง มนุษย์ต้องแสวงหาความก้าวหน้าและความมั่นคง เพราะทรัพยากรมนุษย์เป็นตัวจักรสำคัญในการพัฒนาประเทศสำหรับประเทศไทยนั้น หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้มีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนา เพราะมนุษย์ถือว่าเป็นสัตว์ที่มีความสามารถรับรู้และมีปฏิภาณ ไหวพริบ มากกว่าสัตว์ทุกจำพวกและสามารถพัฒนาได้มากกว่าสัตว์เหล่านี้นั้นดังมีผู้กล่าวว่า “มนุษย์นั้นดูเหมือนว่าจะมีลักษณะพิเศษหลายประการที่บรรดาสัตว์และสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ไม่มี จนทำให้บางคนไม่ยอมรับว่ามนุษย์คือสัตว์ชนิดหนึ่ง ลักษณะพิเศษของมนุษย์ เช่น ใช้เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม รู้จักแต่งตัวได้สวย กินอาหารได้มากมายหลายประเภท เนื้อก็กินได้ พืชก็กินได้ มนุษย์มีมันสมองที่ประเสริฐเฉลียวฉลาด สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม สามารถดัดแปลงสิ่งแวดล้อมมาใช้ประโยชน์ และที่สำคัญคือ สามารถสะสมและถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นต่อไป”^๑ ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่า มนุษย์นี้ถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สามารถเป็นแรงขับเคลื่อนสังคมหรือเป็นตัวชี้วัดความเป็นไปของสังคมในยุคปัจจุบันเพราะสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบันล้วนเกิดขึ้นได้ด้วยน้ำมือของมนุษย์เป็นผู้สร้างแทบทั้งนั้น ฉะนั้นเมื่อสังคมต้องการความเจริญก้าวหน้าจึงหันไปพัฒนาสิ่งที่เป็นต้นทุนของทุกสิ่งทุกอย่าง นั่นก็คือ ทรัพยากรมนุษย์นั่นเอง

^๑ ณรงค์ เส็งประชา, มนุษย์กับสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒.

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ถือได้ว่าเป็นภารกิจหลักสำคัญของแต่ละองค์การ ที่ต้องรีบดำเนินการ เพราะถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถส่งผลให้องค์การมีคุณภาพ และเป็นที่ยอมรับของสังคม การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขององค์การให้มีความรู้ ความสามารถ ความเข้าใจ ให้ทันต่อเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกในยุคใหม่ ที่เน้นเทคโนโลยีสมัยใหม่ เป็นการส่งเสริมและปรับปรุงทักษะการทำงาน ของบุคคล ทั้งนี้ยังเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถและเจตคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานที่รับผิดชอบให้มีคุณภาพ เพื่อความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจแก่องค์การ ทั้งนี้้องค์การเองต้องเร่งดำเนินการที่จะหากระบวนการ มาพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การของตน อย่างต่อเนื่องไม่มีวันจบสิ้น ทั้งนี้ เพื่อเพิ่มพูนปรับปรุงคุณภาพ ของบุคลากรให้มีประสิทธิภาพอย่างเต็มที่เพื่อผลงานขององค์การและเพื่อสนองความต้องการพื้นฐาน โดยทั่วไปของมนุษย์ทุกคน

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยทั่วไป ก็คือการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ เพื่อให้สามารถตอบสนอง ต่อความต้องการของสังคมปัจจุบันเพื่อที่จะทำให้สังคมสามารถเจริญก้าวหน้าไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการดำเนินการเกี่ยวกับการส่งเสริมให้บุคคลในหน่วยงาน มีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการทำงาน ดีขึ้น^๒ ในด้านเศรษฐศาสตร์นั้นหมายถึง การเพิ่มพูนมนุษย์และการลงทุนในการพัฒนาเศรษฐกิจ^๓ และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นยังหมายถึงการจัดการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคนทำงานเกี่ยวกับการกำหนด และการดำเนินนโยบาย ในด้านการวางแผนกำลังคนการจัดหาและคัดเลือกคนทำงาน การพัฒนาการจ่าย ค่าตอบแทน การประชาสัมพันธ์ เพื่อการธำรงรักษากำลังคนการพัฒนาสภาพการทำงานอย่างเป็นธรรม ซึ่งนั่นคือส่วนสำคัญในความสำเร็จขององค์การ^๔

ปัญหาของบุคลากรทางการศึกษาในปัจจุบันนี้ บุคลากรทางการศึกษาของประเทศไทยไม่สามารถผลิตบุคลากรที่เข้าใจความหลากหลายของสังคมไทย จึงไม่สามารถสร้างบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ บุคลากรทางการศึกษาขาดคุณภาพในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาไทยโดยรวม ไม่มีแรงบันดาลใจในการพัฒนาเพิ่มพูนความรู้ความสามารถของตนเอง ดังนั้นจึงเป็นประเด็นสำคัญที่จะต้องเร่งพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา เพื่อยกระดับคุณภาพของการศึกษาของประเทศต่อไปอย่างยั่งยืน

^๒ สมาน รั้งสิโยภักษ์, *ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สวัสดิการสำนักงาน, ๒๕๓๐), หน้า ๑๘.

^๓ จีระ หงส์ลดารมภ์, *แนวคิดและหลักการขบข่ายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๓), หน้า ๕.

^๔ พะยอม วงศ์สารศรี, *การบริหารทรัพยากรมนุษย์*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๓๗), หน้า ๕.

ค่านิยมและความหมาย

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human resource development : HRD) ได้มีผู้ให้นิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไว้ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในหนังสือการศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แตกต่างจากคำว่า การพัฒนามนุษย์ซึ่งสองคำนี้ไม่เหมือนกันทีเดียว ในเวลานี้เราเน้นการพัฒนามนุษย์เราต้องเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของคำว่า พัฒนามนุษย์ที่ต่างจากคำว่า พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ซึ่งหมายถึง การพัฒนาคนในฐานะเป็นทรัพยากรอย่างหนึ่ง ดังนั้น เราควรหันมาสนใจในการพัฒนามนุษย์มากกว่าเมื่อเราพัฒนาเขาเหล่านั้นได้แล้วก็เหมือนกับเป็นทุนเป็นปัจจัยที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมต่อไป^๕

กิริติ ยศยิ่งยง ได้กล่าวว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในหนังสือการวางแผนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์ว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกระบวนการวางแผนล่วงหน้า เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความสามารถและปรับปรุงพฤติกรรมของบุคลากรในการทำงานให้แก่บุคลากรในองค์กร โดยองค์การเป็นผู้จัดให้แก่บุคลากรในระยะเวลาที่จำกัด โดยผ่านกระบวนการพัฒนาปัจเจกบุคคลเช่น การฝึกอบรม การศึกษา และกระบวนการพัฒนาองค์กรทั้งนี้เพื่อดึงเอาศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ที่มีอยู่ออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อเอื้ออำนวยต่อการช่วยองค์กรให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้^๖

จิระ หงส์ถาวรภัก ได้กล่าวว่า ทรัพยากรมนุษย์ไว้ ๒ ด้านคือ ด้านเศรษฐศาสตร์ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หมายถึงการเพิ่มพูนทุนมนุษย์และการลงทุนในการพัฒนาเศรษฐกิจในด้านรัฐศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว มีความเห็นสอดคล้องกับแนดเลอร์ (Nadler) และวิกส์ (Wiggs) กล่าวไว้สรุปได้ว่า ขอบเขตของการพัฒนาบุคลากรในองค์กรจะครอบคลุมองค์ประกอบ ๓ ด้าน ดังนี้ต่อไปนี้

๑. การฝึกอบรม
๒. การศึกษา
๓. การพัฒนา

จากความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่นักวิชาการต่าง ๆ ได้กล่าวไว้ ผู้เขียนสามารถสรุปได้ ดังนี้ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือ การทำให้ดีขึ้นพัฒนาขึ้น พัฒนาบุคคลให้มีความรู้ความสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการทำงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานให้ดียิ่งขึ้น

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมมิกจำกัด , ๒๕๔๒), หน้า ๒.

^๖ กิริติ ยศยิ่งยง, การวางแผนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทมิสเตอร์โก้ปี่ (ประเทศไทย) จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒.

แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน มีผู้ให้แนวความคิดไว้ ดังนี้

การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นมีลักษณะเป็นการพัฒนาที่เป็นการบูรณาการ (Intergrated) คือ ทำให้เกิดเป็นองค์รวม (Holistic) คือองค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบองค์และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่งคือมีดุลยภาพ (Balanced)^๗ ลักษณะที่เป็นการบูรณาการหรือทำให้เกิดองค์รวม เช่น การเอาภารกิจในการคุ้มครองแหล่งทรัพยากรธรรมชาติมาบูรณาการเข้ากับภารกิจในการแก้ไขปัญหาความยากจนถ้าสองอย่างนี้มาบูรณาการกันได้ถือเป็นลักษณะของการพัฒนาที่ยั่งยืน กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงแยกได้เป็น ๒ ส่วนคือการพัฒนาคนและการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาคน โดยการพัฒนาตัวคนที่เป็นปัจจัยการกระทำให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาด้วยการพัฒนาตัวคนเต็มทั้งระบบคือ ครอบคลุมพฤติกรรมจิตใจและปัญญา

การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยคนที่สามารถพัฒนาเต็มระบบนั้นเป็นตัวกลางหรือเป็นแกนกลางด้วยการเป็นปัจจัยตัวกระทำที่ไปประสานปรับเปลี่ยนบูรณาการในระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่ให้เป็นระบบแห่งการดำรงอยู่ด้วยดีอย่างต่อเนื่องเรื่อยไป^๘

สรุปได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้ง ๔ คือ มนุษย์สังคม ธรรมชาติ และเทคโนโลยี ดำเนินร่วมกันไปด้วยดีโดยที่ทุกส่วนเป็นปัจจัยส่งผลในทางเกื้อกูลกันทำให้ดำรงอยู่ด้วยดีต่อกันและในระบบนี้มีมนุษย์ในฐานะเป็นปัจจัยตัวกระทำหลักซึ่งมีความสำคัญที่สุดที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

พุทธวิธี การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของบุคลากรทางการศึกษา

การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้เพื่อการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษานั้น มีหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ ดังนี้

๑. หลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา

ตามหลักไตรสิกขานั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักการศึกษาตามแนวทางพระพุทธศาสนาไว้ในพระไตรปิฎกว่าสิกขา ๓ ประการ คือ ๑. อธิศีลสิกขา ๒. อธิจิตสิกขา ๓. อธิปัญญาสิกขา^๙ ความหมายของไตรสิกขาในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ว่า ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา ๓ ประการ เพื่อฝึกหัดอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน^{๑๐}

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๖๔.

^๘ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, หน้า ๒๓๗.

^๙ ดุราลัยเถียรอิน, อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒, ๒๐/๙๐/๓๑๘, ช.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๘-๔๙.

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงหลักการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา การพัฒนาตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเริ่มที่หลักการของการศึกษา เพราะการภาวนาหรือการพัฒนานั้น แท้ที่จริงคือสิ่งเดียวกันกับการศึกษา หรือสิกขา สิ่งที่ต้องศึกษา หรือสิ่งที่ต้องพัฒนา แยกออกไปเป็น ๓ ด้านใหญ่ ๆ โดยสอดคล้องกับองค์ประกอบแห่งการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มี ๓ ด้าน คือพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

๑. ศีล คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทางกาย และวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องมีผลดีสิ่งแวดล้อมที่เราเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ มี ๒ ประเภท คือ สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ เพื่อนและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น ที่อยู่อาศัย

๒. สมาธิ คือ การฝึกพัฒนาในด้านจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจิตเป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนา และเป็นไปตามเจตจำนง และแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ตั้งมั่นแล้วจะสามารถควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ตั้งใจด้วย แม้ความสุขความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจ ยิ่งกว่านั้นปัญญาจะเจริญงอกงามได้ ต้องอาศัยจิตที่เข้มแข็งสู้ปัญหาเอาใจใส่ มีความเพียรพยายามที่จะคิดค้นไม่ห่อถอย ยิ่งเรื่องที่เกิดหรือพิจารณาที่ยาก หรือละเอียดลึกซึ้งยิ่งต้องมีจิตใจที่สงบแน่วแน่ไม่ฟุ้งซ่านไม่พลุ่งพล่าน กระวนกระวาย คือ ต้องมีสมาธิจึงจะคิดได้ชัดเจนเจาะลึกทะลุได้และมองเห็นทั่วตลอด จิตที่ฝึกดีแล้วจึงเป็นฐานที่จะให้ปัญญาทำงานและพัฒนาอย่างได้ผล

๓. ปัญญา คือ การพัฒนาปัญญา ซึ่งมีความสำคัญสูงสุด เพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไร และแค่ไหน อยู่ที่ว่าจะมีปัญญาชี้แนะหรือบอกทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจ ให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจอึดอัด มีปัญหาติดตันอยู่พอเกิดปัญญารู้ว่าจะทำอย่างไร จิตใจจะโล่งเป็นอิสระ ได้การพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องกว้างขวางแยกออกไปได้หลายด้านและมีหลายขั้นหลายระดับ เช่น ก. เป็นปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จ ความรู้ความเข้าใจในข้อมูล รวมทั้งศิลปวิทยาการต่าง ๆ เข้าถึงเนื้อหาความหมายถูกต้องชัดเจน การเรียนรู้ถูกต้องตามเป็นจริง โยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมทั้งชัดเจนหรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้หยั่งเห็นใหม่ ๆ ได้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ข. ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องตั้งงาม ความรู้เข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่อิงอาศัยสืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย ค. ปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ตั้งงาม ความเข้าใจเข้าถึงเท่าทันความจริงของสังขารคือโลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎธรรมชาติจนสามารถวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้นเป็นอิสระได้โดยสมบูรณ์^{๑๑}

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๖๑.

๒. ความหมายของไตรสิกขา

คำอธิบายจาก อรรถกถาจารย์และนักวิชาการร่วมสมัยที่ได้ขยายความเพิ่มเติมจากพระไตรปิฎก มาแสดงไว้ ดังต่อไปนี้

พระอุปติสสเถระ ได้ให้ความหมายของการศึกษาและขอบเขตของการศึกษา ไว้ในวิมุตติมรรคไว้ว่า สิกขานั้นหมายถึงการศึกษาเรื่องที่ต้องศึกษา การศึกษาอันยอดเยี่ยมและการศึกษาเพื่อความเป็นพระอเสขะ (ผู้ไม่ต้องศึกษา)^{๑๒} พระพุทธโฆษาจารย์ ได้อธิบายไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า ไตรสิกขาเป็นทั้งหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อให้สามารถล่วงพ้นจากอบาย, กามธาตุ และภพทั้งปวง โดยมีเป้าหมายที่การบรรลุพระนิพพาน อันบริสุทธิ์ปราศจากมลทิน ไตรสิกขาเป็นแนวปฏิบัติในทางสายกลางที่มีใช้การปรนเปรอตนด้วยกามสุข และการทรมานตน มีศีลเป็นปฏิบัติต่อกิเลสที่แสดงออกทางกาย วาจา สมาธิเป็นปฏิบัติต่อกิเลสที่กลุ่มรูป จิตและปัญญาเป็นปฏิบัติต่ออนุสัยกิเลสที่แอบแนบอยู่ในจิตสามารถพัฒนาบุคคลให้เป็นพระอริยะผู้มี ความบริบูรณ์ด้วยศีลอันได้แก่ พระโสดาบันและพระสกทาคามี, บริบูรณ์ด้วยสมาธิได้แก่พระอนาคามีและ บริบูรณ์ด้วยปัญญา ได้แก่ พระอรหันต์นอกจากนี้องค์ธรรมทั้ง ๓ ยังเป็นเครื่องอุดหนุนให้บรรลุคุณวิเศษ อันหาได้ยากในบุคคลทั่วไป ดังมีวิชา ๓ เป็นต้น^{๑๓} พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวว่า การศึกษาในภาษาไทย หมายถึง การศึกษาเล่าเรียน ซึ่งตรงกับคำว่า สิกขา ในพระพุทธศาสนา หมายถึง การปฏิบัติได้รับปริญญา คือ สิ้นราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ ผลของการปฏิบัติศึกษาเป็นเช่นนั้น การปฏิบัติอย่างนั้นก็เพื่อความรอด จากสิ่งอันไม่พึงปรารถนา สิ่งใดที่เป็นความทุกข์ทรมาน ความยุ่งยากลำบากแก่จิตใจก็เรียกว่า อันไม่พึง ปรารถนา แก้ไขด้วยการศึกษา^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้ให้ความหมายไตรสิกขาว่า หมายถึง การพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือ วิถีชีวิตที่ถูก ต้องดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนคือ สิกขามรรคกับสิกขาจึงประสานเป็นอัน เดียวกัน เมื่อมองในแง่อริยสัจ ๔ ก็เป็นอริยมรรค คือวิถีชีวิตอันประเสริฐเมื่อเป็นมรรคก็ดำเนินก้าวหน้าไป สู่จุดหมายโดยกำจัดสมุทัยให้หมดไป ช่วยให้เรามีชีวิตที่พึ่งพาวิชา ตัณหา อุปทาน น้อยลงไป ไม่อยู่ ใต้อำนาจครอบงำ ของมันพร้อมกับที่เรามีปัญญาเพิ่มขึ้นและดำเนินชีวิตด้วยปัญญามากขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งในที่สุดพอสมุทัยหมดทุกขก็หมดก็บรรลุหมายเป็น นิโรธ โดยสมบูรณ์^{๑๕} บุญมี แทนแก้ว ให้ความหมายของไตรสิกขาว่า หมายถึง ข้อปฏิบัติ ๓ ชั้น คือ

^{๑๒} พระอุปติสสเถระ, วิมุตติมรรค, แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๔.

^{๑๓} พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔, ๙-๑๒.

^{๑๔} พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาสมบูรณ์แบบ : คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด, (กรุงเทพมหานคร: อูษาการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๘๕-๑๘๖.

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), “หัวใจพระพุทธศาสนา”, พุทธจักร, ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม, ๒๕๕๐): ๗.

๑. ขั้นศีล ได้แก่การเว้นชั่ว ประพฤติปฏิบัติเพื่อความปกติสงบเรียบร้อยไม่ทำให้น้ำร้อนและผู้อื่นเดือดร้อน ข้อปฏิบัติเหล่านี้เรียกว่า ศีลสิกขา แปลว่า สิ่งที่เราควรศึกษาอบรม เป็นขั้นศีล

๒. ขั้นสมาธิ ได้แก่ การฝึกฝนหรืออบรมจิตใจให้เหมาะสม ตั้งมั่นในลักษณะที่พร้อมจะปฏิบัติงาน คือ พิจารณาความเป็นจริง เพื่อเป็นพื้นฐานของการเจริญปัญญา การฝึกบังคับจิตใจให้ตั้งมั่นโดยระลึกงูตัวทั่วพร้อม ดังนี้เรียกว่า จิตตสิกขา

๓. ขั้นปัญญา ได้แก่ การฝึกฝนอบรมในการพิจารณาสิ่งทั้งปวงให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง หมายถึง กาฝึกฝนอบรมจนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งปวงถึงกับเกิดความสดสังเวช เบื่อหน่ายในสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตาได้จริงๆ การฝึกฝนเช่นนี้เรียกว่า ปัญญาสิกขา^{๑๖}

ฉะนั้น การศึกษาสามประการตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิปัญญา ซึ่งเป็นกุศโลบายแห่งการพัฒนาตนเองที่ถูกต้องของมนุษย์ทุกคน ถือว่าเป็นรากฐานของการพัฒนาทั้งหลายอันจะนำสังคมไปสู่อายุธรรมที่ถูกต้อง^{๑๗}

จากความหมายของไตรสิกขาที่กล่าวมานั้นผู้เขียนพอสรุปได้ว่า ไตรสิกขา หมายถึง การพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ ต้องมีการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เริ่มต้นจากการรักษาศีล เพื่อขัดเกลาพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของตนเองให้บริสุทธิ์ รวมไปถึงการฝึกหัดการอยู่ร่วมกันของเพื่อนร่วมงานให้มีความเกื้อกูลต่อกัน และกระบวนการที่สำคัญในการศึกษาต้องมีการพัฒนาตนเองให้บริบูรณ์ด้วยศีล บริบูรณ์ด้วยสมาธิ และบริบูรณ์ด้วยปัญญาเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายสูงสุดในปัจจุบันและอนาคต

สรุป

พุทธวิธการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของบุคลากรทางการศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนสามารถสรุปดังต่อไปนี้

๑. ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านการฝึกอบรมขั้นศีล คือ ฝึกกายวาจา การจัดการศึกษาเพื่อเป็นการพัฒนาบุคคลในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ภาวนา ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างคุณภาพแห่งชีวิตของบุคคลให้สูงขึ้นโดยลำดับ ในส่วนของศีลสิกขานั้น การให้การศึกษาคือการทำความเข้าใจในข้อบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ที่เรียกว่าสิกขาบท ซึ่งหมายถึง ก้าว หรือขั้นตอนแห่งการศึกษา โดยมีเป้าหมายที่จะให้บุคคลสามารถควบคุมอาการแสดงออกทางกาย ทางวาจา ไม่ให้มีการกระทำและการพูดในลักษณะที่เบียดเบียนตนเองและบุคคลอื่นให้เดือดร้อน ขั้นสมาธิ คือ ฝึกจิตใจ ความตั้งใจมั่น การทำจิตให้จดจ่อกับ

^{๑๖} บุญมี แท่นแก้ว, **จริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๙๘.

^{๑๗} ระวี ภาวิไล, “หัวใจของศาสนาพุทธ”, **บทความเสนอในการประชุมทางวิชาการ เรื่อง หัวใจของศาสนา**, (ธรรมสถาน: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) ๑๗-๑๘ กรกฎาคม ๒๕๒๘.

ปัจจุบันการณ้อยู่ตลอดเวลา และยังหมายถึงความเอาใจใส่ในการทำงานด้วยคุณลักษณะ ๕ ด้านกับหลักไตรสิกขา คือ : ด้านพฤติกรรมสัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ สัมมาอาชีวะ = บุคลิกภาพ = และทักษะ
ปัญญา : ด้านความฉลาดรู้สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ = ปัญญา = ความรู้ทางวิชาการ = ความคิดสมาธิ:
ด้านความตั้งใจมั่นสัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ = เจตคติขั้นปัญญา คือ ฝึกองค์ความรู้เพื่อศึกษา
กระบวนการทำงานทางกายกับวาจา และกระบวนการการทำงานของจิต มีจิตสาธารณะต่อองค์กร

๒. รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก็คือนั่น
ที่บทบาทของบุคลากรในการปฏิบัติให้ถูกต้องทั้ง ทางกาย วาจา คือ ขั้นศีลการฝึกจิตให้ตั้งมั่นมีระเบียบ
ทางการคิด คือ ขั้นสมาธิและพิจารณาสภาวธรรมหรือสภาพปัญหานั้นจนเกิดความรู้ถึงขั้นปัญญานั้นเอง

๓. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านการศึกษาเนื่องจากไตรสิกขาเป็นระบบและเป็นกระบวนการ
ในการพัฒนาคนใน ๓ มิติ ถือว่าเป็นการจัดองค์การแห่งการเรียนรู้หรือองค์การที่มีปัญญาศึกษาเป็น
องค์ประกอบ และเป็นแนวทางสำคัญที่นำมาซึ่งความสำเร็จทั้งในปัจจุบันและอนาคตพัฒนาตามขั้นต่าง ๆ
ดังนี้

- ๑) ขั้นศีลพัฒนาทางกายภาพ
- ๒) ขั้นสมาธิพัฒนาทางจิตของบุคลากร
- ๓) ขั้นปัญญาพัฒนาและจัดการองค์ความ

บรรณานุกรม

กীরติ ยศยิ่งยง. การวางแผนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์. กรุงเทพมหานคร: บริษัทมิสเตอร์
ก๊อปปี (ประเทศไทย) จำกัด, ๒๕๔๘.

จีระ หงส์ดลารมณี. แนวคิดและหลักการขอขบข่ายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ ๓.
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๓.

ชาญชัย อาจินสมาน. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. เอกสารอัดสำเนาเย็บเล่ม.

ณรงค์ เส็งประชา. มนุษย์กับสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑.

นิสตาร์ เวชยานนท์. บทความวิชาการ HR. คณะรัฐประศาสนศาสตร์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์,
๒๕๔๘.

บุญมี แทนแก้ว. จริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพ-
มหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

..... การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

- _____ . การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๒.
- _____ . “หัวใจพระพุทธศาสนา”. พุทธจักร. ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๕๐): ๗.
- พระพิมลธรรม (ชอบอนุจารีมหาเถระ). **ตำนานพระพุทธรูปปางต่างๆ.ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม ๙.** กรุงเทพมหานคร: สยามเพรสแมเนจเม้นท์, ๒๕๔๑.
- พระพุทธโฆษาจารย์. **วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑.** พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- พระอุปัชฌาย์. **วิมุตติมรรค.** แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธรรมจิตโต) และคณะ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พะยอม วงศ์สารศรี. **การบริหารทรัพยากรมนุษย์.** พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๓๗.
- พุทธทาสภิกขุ. **การศึกษาสมบูรณ์แบบ:คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด.** กรุงเทพมหานคร: อุษาการพิมพ์, ๒๕๔๙.
- ระวี ภาวิไล. **หัวใจของศาสนาพุทธ.** บทความเสนอในการประชุมทางวิชาการ เรื่องหัวใจของศาสนา. (ธรรมสถาน: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) ๑๗-๑๘ กรกฎาคม ๒๕๒๘.
- สมาน รังสียกฤษฎ์. **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สวีสติการสำนักงาน, ๒๕๓๐.
- อภิชัย พันธเสน. **พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการทฤษฎีและการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๔๔.
- Sanders. Irwin T.. **Theories of Community Development in Rural Sociology, 23 (March), 1958.**